

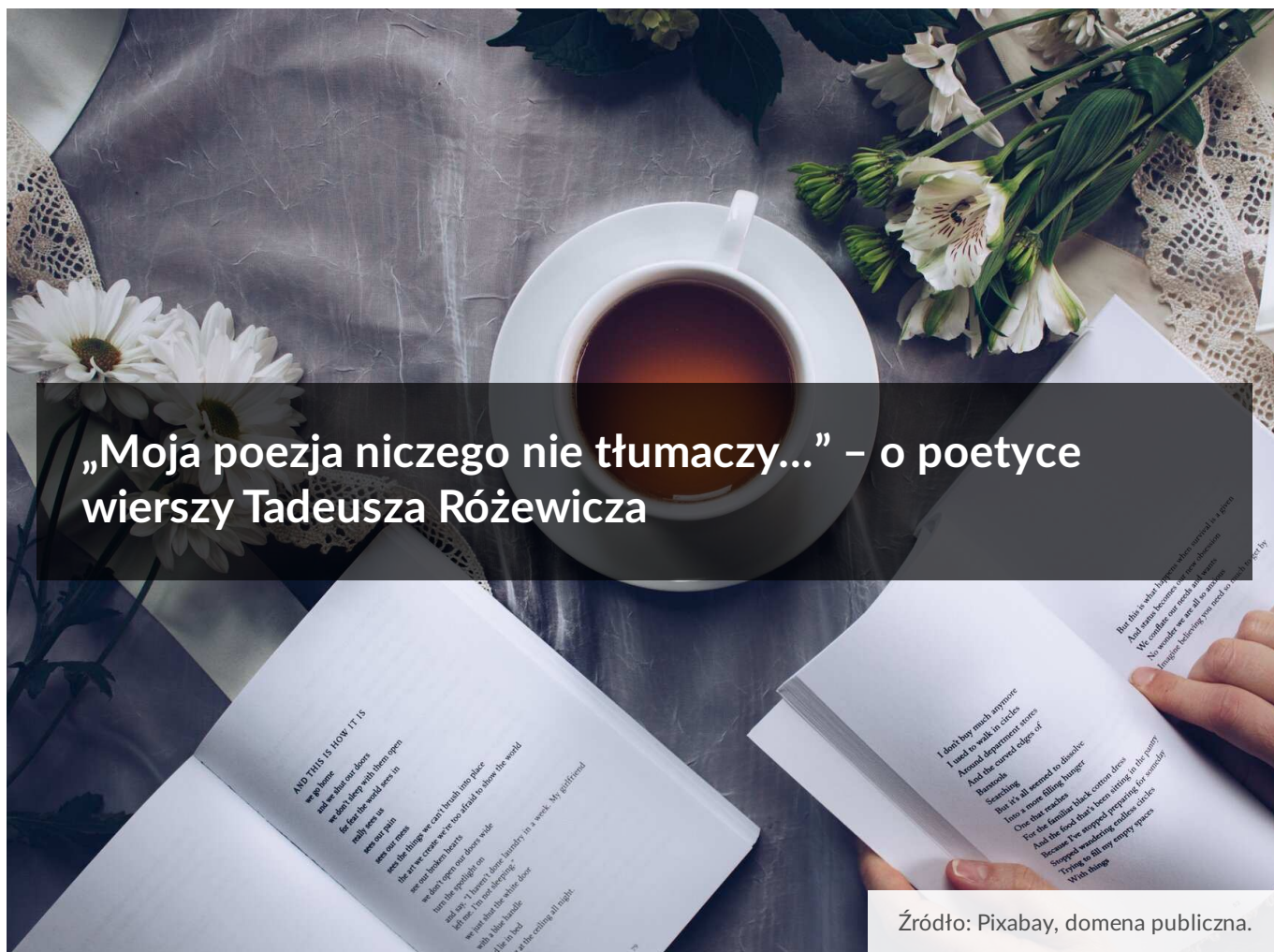

„Moja poezja niczego nie tłumaczy...” – o poetyce wierszy Tadeusza Różewicza

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Filmy](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Andrzej Skrendo, *Wstęp*, [w:] Tadeusz Różewicz, *Wybór poezji*, oprac. A. Skrendo, Wrocław 2016, s. LXXX.
- Źródło: Henryk Vogler, *Tadeusz Różewicz*, Warszawa 1972, s. 127–143.
- Źródło: *Manifest literacki*, [w:] *Słownik terminów literackich*, red. J. Sławiński, Wrocław 1989, s. 267–268.
- Źródło: Tadeusz Różewicz, *Moja poezja*, [w:] *Wybór poezji*, oprac. A. Skrendo, Wrocław 2016, s. 403–404.

„Moja poezja niczego nie tłumaczy...” – o poetyce wierszy Tadeusza Różewicza

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

W średniowieczu trudno było sobie wyobrazić wiersz inny niż intonacyjno- składniowy i nikt nie spodziewał się rewolucji, którą za jakiś czas przyniesie poezja Kochanowskiego. Podobnie chyba nikt nie przypuszczał, że twórczość młodego Tadeusza Różewicza, chłopaka z Radomska, na zawsze zmieni polską poezję.

Twoje cele

- Omówisz cechy poetyki Tadeusza Różewicza na przykładzie utworu *Moja poezja*.
- Wskażesz zadania, jakie Różewicz stawiał przed poezją.
- Omówisz cechy manifestu poetyckiego w utworze.
- Wyjaśnisz, jakie znaczenie dla interpretacji wiersza ma czas jego powstania.

Przeczytaj

O autorze

Tadeusz Różewicz urodził się w 1921, a zmarł w 2014 roku. Często był wymieniany jako kandydat do Literackiej Nagrody Nobla. Przeżyciem, które ukształtowało go jako artystę, była II wojna światowa. Podczas wojny ukazał się jego pierwszy tomik poetycki *Echa leśne*, jednak za właściwy debiut Różewicza uznaje się *Niepokój* z 1947 roku. Krytycy literaccy określili tę książkę jako rewolucyjną. Różewicz wprowadził w niej nową formę wiersza, który nazywany jest „wierszem różewiczowskim”.

Tadeusz Różewicz

Źródło: Marcin Biodrowski, dostępny w internecie: Flickr, licencja: CC BY-NC-ND 2.0.

Po wojnie poeta przeprowadził się do Gliwic, które były poza głównym nurtem kulturowym. Życie literackie toczyło się przede wszystkim w Warszawie i Krakowie, co sytuowało Różewicza niejako na marginesie. Po przeprowadzce do Wrocławia sytuacja nie uległa zmianie. Poeta wciąż pozostawał poza głównym nurtem. W swojej twórczości poeta daje wyraz niepokojowi, który towarzyszył pokoleniu Kolumbów. Przeżył wojnę, która zweryfikowała europejskie myślenie o literaturze i sztuce i ukształtowała w nim poczucie głębokiego kryzysu kultury.

((Henryk Vogler

Tadeusz Różewicz

Spróbujmy więc określić podstawowe (można je nazwać brzmieniowymi, choć, oczywiście, nie chodzi w tym wypadku o akustykę) elementy tej **poetyki** i ich znaczenie jako wyrazu pewnej

postawy filozoficznej.

Jednym z pierwszych elementów – nazwijmy je dla ułatwienia: formalnymi – na który trzeba zwrócić uwagę, jest luźny, jakby nie kontrolowany i ciągnący za sobą dość swobodne skojarzenia, a więc niejako „samopiszący się” tok wiersza. Różewicz jest tu twórcą – a przynajmniej współtwórcą – systemu wersyfikacyjnego nazywanego przez badaczy „czwartym **metrum** poezji polskiej”, którego istotą – po strukturze **sylicyjnej**, **syllabotonicznej** i tonicznej – jest zapis struktury mówionego języka potocznego.

[...] Charakter tego wiersza jest często głównie opisowy.

Automatyczny jakby rytm obrazów przesuwających się jeden po drugim, jak w **epidiaskopie**, w ten sposób, że z jednego wypływa niemal samorzutnie następny, nieoczekiwany, a jednak logiczny – zmierza do możliwie ścisłego odtworzenia przedstawianego przedmiotu niejako ze wszystkich stron.

[...] Ta konstatacja pozwala ustalić drugą zasadniczą cechę omawianej poetyki: stosowanie w szerokim zakresie języka kolokwialnego, budowanie wiersza, a także prozy poetyckiej nie tylko ze słów najbardziej szarych, obiegowych, spopolitowanych, ale również z tego samego rodzaju rytmu, składni, intonacji. [...]

Elementy ludowości w poezji Różewicza (oczywiście, jest to ludowość trochę przekorna, jak wiele w tej twórczości), mają znaczenie strukturalne, wyznaczają rytm i swoistą melodykę danego utworu. Polegają one głównie na stosowaniu takich środków poetyckich jak **anafory**, **paralelizmy**, powtórzenia, które nadają utworowi charakter **recytacyjny**, pieśniowy [...]. W poetyce Różewicza bardzo ważną rolę ekspresywną odgrywa brutalność języka, wyrażająca się dosadnym słownictwem, atakującym wyobraźnię z gwałtowną siłą i dynamiką [...].

Źródło: Henryk Vogler, *Tadeusz Różewicz*, Warszawa 1972, s. 127–143.

((Andrzej Skrendo

Wstęp

Fundamenty poetyki Różewicza tworzą tomy *Niepokój* (1947) i *Czerwona rękawiczka* (1948). Dziś uważa się, że otwierają one także pewną nową epokę w poezji polskiej. [...] Przekonania estetyczne, które towarzyszyły Różewiczowi na początku drogi twórczej, dobrze objaśnia wiersz *Księżyc świeci z Czerwonej rękawiczki*:

Księżyc świeci
pusta ulica
księżyc świeci
człowiek ucieka

księżyc świeci
człowiek upadł
człowiek zgasł
księżyc świeci

księżyc świeci
pusta ulica
twarz umarłego
kałuża wody

Tekst ten ma ciekawą genezę. W szkicu *Do źródeł* Różewicz przypomina o swym spotkaniu z Tadeuszem Borowskim na zjeździe młodych pisarzy w 1948 roku w Nieborowie:

Rozmawialiśmy wtedy o różnych rzeczach i o poezji. Borowski zastanawiał się, czy w wierszach można jeszcze używać takich zwrotów, jak np. „księżyc świeci”. „...z tego się wierszy nie robi - co?” - zapytał. „Nie wiem - odpowiedziałem - ale spróbować można”: Pamiętam, że po powrocie ze zjazdu w Nieborowie zabrałem się do wykonania zadania.

Jak wykonał swe zadanie? Redukcja składni i słownika, kontrast, który polega na tym, że o zdarzeniu tragicznym (a takim jest śmierć) opowiada się suchym, beznamiętnym, sprawozdawczym językiem - rzucają się w oczy od razu. [...] Socrealizm nie był [...] dla Różewicza

po prostu okresem oporu. W jakimś sensie, w pewnym stopniu, postulaty oficjalnej poetyki kulturalnej wziął on za dobrą monetę. Poetyka jego wierszy nie zmienia się mocno, choć bez wątpienia ubożeje. Wiersze się ujednoznaczniają. Inna jest tematyka, co sygnalizują już nawet tytuły niektórych utworów (np. *Troskliwość robotnicza o wspólne*). [...]

Rok 1956 jako data graniczna w rozwoju twórczości Różewicza to chyba jedyna w miarę pewna cezura. [...] Różewicz od początku swej twórczości używa wiersza wolnego, jest to tzw. wiersz skupieniowy, emocyjny, **syntagmatyczny** czy po prostu różewiczowski. Rzadko zaś używa wiersza regularnego – w zasadzie tylko dla celów stylizacyjnych. [...] Różewicz odrzuca zatem tradycję muzyczności na rzecz malarstwa. [...]

Odrzuca również pojmowanie poezji jako języka metaforycznego, ozdobnego. [...]

[Różewicz po roku 1956 – dop. DM] znajduje wiele nowych tematów i odrywa się od tematyki wojennej. Staje się diagnostą dylematów rodzącej się globalnej cywilizacji. [...] Inny znak rozpoznawczy Różewicza w omawianym okresie to konstrukcje kolażowe. [...] Zmiany dokonujące się po 1989 roku Różewicz witał w swoim stylu – sceptycznie i z dystansem, [...] Zwróćmy uwagę na trzy zjawiska charakterystyczne dla twórczości pisarza w tym okresie. Po pierwsze: powrót do tematyki wojennej. [...] Kwestia druga, wywołująca równie wiele kontrowersji, to krytyka kultury masowej [...] [Różewicz – dop. DM] wraz z upływem lat [...] wchodził w pewną przygotowaną dla niego rolę: Starego Poety. czy może raczej Starego Mistrza. Ale nie chciał jej wypełniać. Bronił się, wymykał, szukał ucieczki. [...] To trzeci problem [...].

Źródło: Andrzej Skrendo, *Wstęp*, [w:] Tadeusz Różewicz, *Wybór poezji*, oprac. A. Skrendo, Wrocław 2016, s. LXXX.

“Manifest literacki

Manifest literacki – opublikowane [...] założenia programowe i postulaty ideowo-artystyczne [...] mające charakter odezw do czytającej publiczności. Manifest literacki stanowi bądź teoretyczne

uogólnienie uprzedniej praktyki twórczej [...] bądź zapowiedź [...] twórczości określonego typu.

Źródło: *Manifest literacki*, [w:] *Słownik terminów literackich*, red. J. Sławiński, Wrocław 1989, s. 267–268.

Słownik

anafora

(gr. *anaphorá* – podniesienie) – figura stylistyczna polegająca na powtórzeniu tego samego wyrazu lub zwrotu na początku kolejnych zdań, wersów, zwrotek

epidiaskop

urządzenie, które wykorzystuje światło naturalne lub sztuczne i za pomocą którego wyświetla się na ekranie powiększone fotografie, przezrocza i teksty

manifest literacki

(ang. *literary manifesto*) – opublikowane w czasopiśmie lub jako samodzielny druk założenia programowe i postulaty ideowo-artystyczne mające charakter odezw do czytelników

metrum

(łac. *metrum* – miara) – schemat układu elementów językowych powtarzających się regularnie w wersach lub strofach, wyznaczający porządek rytmiczny wiersza

paralelizm

(gr. *parállēlos* – równoległy) – tożsamość lub podobieństwo treściowe, kompozycyjne lub składniowe kilku części utworu, zdań, wersów

poetyka

(gr. *poiētikē* – produktywna, pomysłowa < *poein* – wytwarzać) – zespół środków formalnych charakterystycznych dla twórczości pisarza, szkoły poetyckiej, kierunku lub prądu w literaturze

recytatyw

(łac. *recitare* – odczytać, wygłosić) – śpiew w operach, oratoriach i kantatach, zbliżony do deklamacji

sylabizm

(łac. *syllaba* < grec. *syllabē* – składanka) – system wersyfikacyjny, którego zasadą jest stała liczba sylab w poszczególnych wersach i średniówka w wersach dłuższych niż ośmiozłoskowe

sylabotonizm

system wersyfikacyjny, w którym jednostką miary jest stopa, charakteryzujący się stałą ilością sylab w wersie oraz stałą liczbą akcentów regularnie rozłożonych

syntagmatyczne związki

(ang. *syntagmatic relations*) – związki między elementami językowymi w tekście
tonizm

struktura wiersza oparta na równej liczbie akcentów wyrazowych w każdym wersie

Filmy

Polecenie 1

Obejrzyj wykład Andrzeja Franaszka i wypisz najważniejsze cechy poetyki Tadeusza Różewicza. Wyjaśnij, co odróżnia ją od poetyki jego poprzedników.

Film dostępny pod adresem </preview/resource/RUB83B2R5AuYD>

Film nawiązujący do treści materiału pod tytułem: Poetyka Tadeusza Różewicza, część 1.

Film dostępny pod adresem </preview/resource/R1EiHv4xDBq2a>

Film nawiązujący do treści materiału pod tytułem: Poetyka Tadeusza Różewicza, część 2.

Polecenie 2

Wypisz zadania, jakie stawia przed poezją Tadeusz Różewicz.

Sprawdź się

Tekst do ćwiczeń

((Tadeusz Różewicz

Moja poezja

niczego nie tłumaczy
niczego nie wyjaśnia
niczego się nie wyrzeka
nie ogarnia sobą całości
nie spełnia nadziei

nie stwarza nowych reguł gry
nie bierze udziału w zabawie
ma miejsce zakreślone
które musi wypełnić

jeśli nie jest mową [ezoteryczną](#)
jeśli nie mówi oryginalnie
jeśli nie zadziwia
widocznie tak trzeba

jest posłuszna własnej konieczności
własnym możliwościom
i ograniczeniom
przegrywa sama ze sobą

nie wchodzi na miejsce innej
i nie może być przez nią zastąpiona
otwarta dla wszystkich
pozbawiona tajemnicy

ma wiele zadań
którym nigdy nie podoła

1965

Ćwiczenie 1

Określ dominantę stylistyczną w wierszu *Moja poezja* Tadeusza Różewicza.

☐ anafora

☐ apostrofa

☐ metafora

☐ enumeracja

Ćwiczenie 2

Nazwij pięć cech poezji podmiotu lirycznego, o których mowa w utworze *Moja poezja*.

Ćwiczenie 3

Wskaż, które z poniższych określeń nie opisują nastroju i tonu panującego w wierszu.

☐ ironiczny

☐ patetyczny

☐ pełen nadziei

☐ optymistyczny

☐ pełen rezygnacji

☐ smutny

Ćwiczenie 4

Podziel tekst na trzy części, ze względu na gramatyczną formę zdań. Wyjaśnij, jak zmiana konstrukcji gramatycznej współgra ze zmianą sposobu mówienia o poezji.

Ćwiczenie 5

Napisz, jak rozumiesz ostatnią strofoidę wiersza Tadeusza Różewicza *Moja poezja*.

Ćwiczenie 6

Określ, jakie cechy poetyki Tadeusza Różewicza dostrzegasz w wierszu *Moja poezja*.

Ćwiczenie 7

Jakie znaczenie może mieć data napisania wiersza? Sformułuj odpowiedź na pytanie.

Ćwiczenie 8

Uzasadnij twierdzenie, że utwór *Moja poezja* może zostać uznany za manifest poetycki.

Praca domowa

Znajdź dwa inne autotematyczne wiersze Tadeusza Różewicza i porównaj je z utworem *Moja poezja*.

Dla nauczyciela

Autor: Joanna Oparek

Przedmiot: Język polski

Temat: „Moja poezja niczego nie tłumaczy...” – o poetyce wierszy Tadeusza Różewicza

Grupa docelowa:

III etap edukacyjny, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Zakres podstawowy

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;

4) rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego poznane w szkole podstawowej oraz środki znaczeniowe: oksymoron, peryfrazę, eufonię, hiperbolę; leksykalne, w tym frazeologizmy; składniowe: antytezę, paralelizm, wyliczenie, epiforę, elipsę; wersyfikacyjne, w tym przerzutnię; określa ich funkcje;

9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;

10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;

14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;

15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy,

filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;

IV. Samokształcenie.

- 1) rozwija umiejętność pracy samodzielnej między innymi przez przygotowanie różnorodnych form prezentacji własnego stanowiska;
- 5) dokonuje krytycznej selekcji źródeł;
- 6) wybiera z tekstu odpowiednie cytaty i stosuje je w wypowiedzi;
- 9) wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny;
- 11) korzysta z zasobów multimedialnych, np. z: bibliotek, słowników on-line, wydawnictw e-book, autorskich stron internetowych; dokonuje wyboru źródeł internetowych, uwzględniając kryterium poprawności rzeczowej oraz krytycznie ocenia ich zawartość;
- 12) wykorzystuje formę projektu w przygotowaniu i prezentowaniu oraz popularyzowaniu swoich zainteresowań i osiągnięć;

Lektura obowiązkowa

37) wybrane wiersze następujących poetów: Stanisław Baliński, wybrane wiersze z okresu emigracyjnego, Kazimierz Wierzyński, wybrane wiersze z okresu emigracyjnego, Czesław Miłosz, w tym wybrane wiersze z tomu *Ocalenie* oraz *Traktat moralny* (fragmenty), Tadeusz Różewicz, Miron Białoszewski, Jarosław Marek Rymkiewicz, Wisława Szymborska, Zbigniew Herbert, w tym wybrane wiersze z tomów *Pan Cogito* oraz *Raport z oblężonego miasta*, Halina Poświatowska, Stanisław Barańczak, Marcin Świetlicki, Jan Polkowski, Wojciech Wencel;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne. Uczeń:

- wypisuje najważniejsze cechy poetyki Tadeusza Różewicza;
- omawia zadania, jakie stawia przed poezją Tadeusz Różewicz;
- określa dominantę stylistyczną w wierszu *Moja poezja*;
- uzasadnia, czy utwór *Moja poezja* jest manifestem.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- podająca;
- debata oksfordzka;
- metoda projektów.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Nauczyciel prosi uczniów o wyszukanie w dowolnych źródłach i przeczytanie wierszy Tadeusza Różewicza *Kto jest poetą* i *Ocalony*. Zachęca uczniów do swobodnej rozmowy – pyta, jaki obraz poety wyłania się z tych utworów, sugeruje uczniom, by zastanowili się jaki jest stereotypowy wizerunek poety i skonfrontowali to wyobrażenie z wierszem Różewicza *Kto jest poetą*.
2. Nauczyciel zachęca uczniów do zastanowienia, w jaki sposób zmieniał się wizerunek poety od epoki romantyzmu, przez okres Młodej Polski i dwudziestolecia międzywojennego aż do czasów współczesnych. Prosi o podanie przykładów barwnych osobowości poetów i poetek, omawia sposób kształtowania się wizerunku artysty, zależnie od charakteru epoki.

Opcjonalnie:

Nauczyciel proponuje uczniom projekt: stworzenie galerii wizerunków najsłynniejszych polskich poetów i poetek różnych epok.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel udostępnia uczniom e-materiał „Moja poezja niczego nie tłumaczy...” – o poetyce wierszy Tadeusza Różewicza.
2. Nauczyciel wyświetla na tablicy cele zajęć oraz wspólnie z uczniami ustala kryteria sukcesu.

Faza realizacyjna:

1. Uczniowie zapoznają się z tekstem w sekcji „Wprowadzenie” i „Przeczytaj”. Nauczyciel prosi chętnego ucznia o podsumowanie informacji zawartych w tych sekcjach.
2. Nauczyciel podkreśla, że Różewicz jest twórcą – a przynajmniej współtwórcą – systemu wersyfikacyjnego nazywanego „czwartym metrum poezji polskiej”, którego istotą jest zapis struktury mówionego języka potocznego
3. Nauczyciel przechodzi do sekcji „Filmy”. Po wysłuchaniu wykładu Andrzeja Franaszka uczniowie wypisują samodzielnie najważniejsze cechy poetyki Tadeusza Różewicza, wyjaśniają, co odróżnia ją od poetyki jego poprzedników. Wybrana osoba prezentuje odpowiedź na forum, pozostali komentują, a nauczyciel podsumowuje. Następnie określają, jakie zadania stawia przed poezją Tadeusz Różewicz. Uczniowie zapisują zadania na tablicy.
4. Po odczytaniu tekstu wiersza *Moja poezja* uczniowie określają cechy manifestu poetyckiego, tworzą definicję. Następnie wykonują ćwiczenia 7., 4., 3., 1., 5. Podsumowaniem działań będzie wspólne wykonanie ćwiczenia 2. i 6. Uczniowie wskazują w wierszu stosowne fragmenty i nazywają cechy poezji i cechy poetyki Różewicza. Na koniec wykonują ćwiczenie 8., odwołując się do stworzonej wcześniej definicji manifestu poetyckiego. Można zaproponować debatę oksfordzką. Uczniowie dzielą się na grupy: zwolenników i przeciwników tezy, że utwór jest manifestem poetyckim (grupa przeciwników może spróbować uzasadnić tezę, że jest to antymanifest). Nauczyciel występuje w roli marszałka.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel podsumowuje debatę oksfordzką, przywołując wypowiedzi krytyków literackich.
2. Nauczyciel ponownie odczytuje temat lekcji i inicjuje krótką rozmowę na temat kryteriów sukcesu.
3. Wybrany uczeń podsumowuje zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Znajdź dwa inne autotematyczne wiersze Tadeusza Różewicza i porównaj je z utworem *Moja poezja*
2. Zestaw manifest Tadeusza Różewicza z manifestami poetyckim poprzednich epok (romantyzm, Młoda Polska, futuryzm, surrealizm).

Materiały pomocnicze:

- *Doskonalenie warsztatu nauczyciela polonisty*, pod red. Anny Janus-Sitarz, Kraków.
- Wojciech Strokowski, *Polonista polimedialny*, w: *Polonista w szkole*, pod red. Anny Janus-Sitarz, Kraków 2004.
- Kazimierz Wyka, *Różewicz parokrotnie*, Warszawa 1977.

Wskazówki metodyczne

- Nauczyciel może wykorzystać multimedium „Filmy” do podsumowania lekcji.